

KRISZTUS KATONÁJA

Négyszáz esztendeje annak, hogy Loyolai Szent Ignác 1556. július 31-én meghalt. Halála egyszerű volt. Olyan, mint azé, aki már földönjártában is odatúl él, csak egy csendes, észrevétlen pillanatot keres, hogy mások zavarása nélkül elosonjon övéi közül az örökkévalóság birodalmába. Évek óta gyötrődött epeköveivel, orvosa azonban nem látta veszélyeznek betegségét. Mikor titkárát, Polancót elküldte a pápai udvarba utolsó áldásért, az halasztást kért, és arra hivatkozott, hogy éjjel még tömérdek levelet kell postára készítenie. „Tegyen úgy, ahogy jönnek látja. Önre bízom magamat.“ Ez volt utolsó mondata. Másnap, mire Polanco visszaérkezett a pápai udvarból, Ignác már halott volt. „Eltávozott tőlünk — írja hűségese titkára — anélkül, hogy megáldott volna minket... Nem volt semmi ünneplés gesztusa, amellyel egyébként Isten szolgálói az égbe haza szoktak térni...”

Előttünk fekszik halotti maszkja. Merészen ívelő homloka, a szenvedésben átszellemült arcvonása, kemény akaratot sugárzó ajka megsejteti de la Cueva bíboros egykori szavait: „A kereszténység elvesztette egyik legkiválóbb koponyáját.“ A koponyák elvesznek, a hamvak szétszóródnak, a lélek azonban dicsőségben él, úgy, ahogy Pozzo testvér megfestette a római San Ignazióban; szellemét pedig nem hiába csiszolta remekre a Szentlélek, mert mindannyiunknak adta, tanulságunkra szánta, mint minden ajándékát, így tehát „az Egyház legférfiasabb szentjét“ is (Chersterton).

Ignác írja egyik levelében (a hátramaradt 661 közül) valamelyik lelki gyermekének: úgy harcoljon „mint Krisztus nemes katonája“. Ez a hasonlat lelkéből fakadt, mert benne saját magát adta.

Valóban nemes volt. Abból a 24 büszke baszk nemes családból származott, akik Guinuzcoa terjedelmes parasztházait lakták. A nemesi származás ma már nem sokat mond, de annál többet a vér és a családi múlt. Ez a titokzatos származású nép roppant erőket rejtgetett magában. „Vashegyeken laknak — mondja róluk a spanyol költő — testben erősek, szóban fukarok, vasukkal (kardjukkal) szerezte meg Spanyolország az aranyat.“ Ignác egyik kortársa jegyzi meg találoán: „Ignác törölmetszetten baszk: szent ember, de amit egyszer fejébe vett, azt nem lehet kiverni onnan.“ Vagy egy másik: „Ahová Ignác egyszer beverte a szöveget, onnan nem lehet többé kihúzni.“

A 11 (13?) gyermek közül Ignác a legfiatalabb. Nem csoda, ha idősebb testvérein talán ő szívja legmélyebbre korának spanyol hagyományát és életstílusát: a kalandvágyat, a harci kedvet, léhaságot, s a dicsőség vad szomjazását. Egyik bátyja a nápolyi hadjáratban, a másik a mexikói hódító háborúban, a harmadik a török elleni harcban Magyarországon esik el; pappá válik, az azeptiai plébános, éppen nem mutat jópéldát neki; csak hajszálon múlt, hogy vele együtt börtönbe

nem került erkölcsi kihágás miatt. „Őseink minden erejüket megfeszítették, hogy olyan dolgokban tűnjenek ki, amelyek meddön hitű törekvések — írja 1539-ben egyik unokaöccsének. — Jó volna, ha Ön olyanokban tűnne ki, amelyeknek örök az állandóságuk.”

Ifjúságát a nagystilű, világtávlatú vállalkozások bátor szelleme lebegi körül. Születése táján (1491?) csitul el a kereszteshadjárat az ibériai félszigeten, de még tovább lobog annak szenvedélyes hágyó-mánya: csak valami nagy dologért érdemes élni és meghalni. Az egész félsziget a győzelem mámorában úszik, mikor a spanyol uralkodópár diadalmasan bevonul a felszabadult Granadába. 1492. október 12-én tüzi ki Kolombus Kristóf a keresztet Amerikában a Guanahira, — micsoda távlat nyílik a mérhetetlen földeken a spanyol hithirdetők és a mohó kalandorok előtt egyaránt! Mikor pedig Ignác férfi jelleme érik, Északon a protestantizmus milliókat szakít el az Egyháztól, a Rómához hű kereszténység teste pedig számos szennyes sebből vérzik.

Inigo — ekkor még ez a neve — izzig-vérig katona, egyáltalán nem akar pap lenni. Don Juan Velasquez de Cuellar udvarába kerül apródnak. Itt tanulja meg a táncot, a léhaságot, az előkelő modort épp úgy, mint a fegyelmet meg az engedelmességet, életének két annyira jellemző vonását. Majd később kitűnő verekedő, aki azonban a bárhaj előtt imádkozik, „vidám és elegáns bajtárs” (Ribadeneira), a szép asszonyok lovagja. Nincs más vágya, mint ősi baszk módon kitűnni a katonaszolgálatban, és csak olyant tenni, ami kemény és nehéz. Makacs elszántsággal siet 1521-ben a franciáktól szorongatott Pamplona alá, s jóllehet a város polgársága, sőt maga a parancsnok is, Francés de Beaumont a reménytelen helyzetben tárgyalásra hajlik, Inigo felháborodik az alkudozások hallatára, mert számára nincs más választás: vagy megvédeni a várat, vagy meghalni. Pap hiányában egyik bajtársának gyónja meg vétkeit. Hogy mit gyönt, nem tudjuk. De egy biztos: minden botlása, tévedezése ellenére sem tűrte a hazugságot, a gyávaságot, meg a korában annyira divatos lopást, zsákmányolást, és sohasem tudott úgy igazában belenyugodni életének ketősségébe.

Mióta Isten emberré lett és Dávid sarjából, Máriából emberi testet öltött, azóta örök törvény lett, hogy Isten első alkotását, a természetet nem veti el, sőt megszenteli, megneemesíti és magához emeli. Úgy vette Isten kezébe Inigo sorsát, mint a művész a nyersanyagot s annak zilált adottságaiból, jelleméből, tehetségéből alakította ki „Krisztus nemes hadvezérét”. Inigo utolsó lehelleteig katonajellem maradt, csak „mindent másképen látott mint régen, mintha álomból ébredt volna föl” (Visszaemlékezései); ha földi dolgokra gondolt, unalom szállta meg; ha szentföldi útját tervezgette, a szentek önsanyargatásairól olvasgatott, vigasz és öröm támadt lelkében; „így lassankint megértette, hogy különbség van a sátán és Isten szelleme között. Ez volt az első megfontolása Isten dolgairól” (Ugyanott). Idővel felejtí a nemesi vért, de annál kevésbé a lelki nemességet. Ahogy gyakor Burgosban a lovagi tornán ígyekezett kitűnni az egész

királyi udvar, nevezetesen Katalin infánsnő, szíve ideálja előtt, úgy most is igyekszik kitűnni és nagyot teljesíteni a kereszt zászlaja alatt. Most sem szűnik meg harcolni, csak már magasabb célokért és veszélyesebb ellenség ellen küzd... Erdemes őt ennek a hosszú útnak állomásain követni.

Isten kezében

Ínigót is valósággal összetörte a Gondviselés. Először testében: 1521 püskösdjén Pamplona ostroma közben a falról visszaverődő ágyúgolyó összetöri lábszárcsontját. A kínos és unalmas szobafogság napjaiban a borzalmas műtétek, a halálos válságok zúzzák össze benne izenkint a régi embert. Megsemmisülnek a régi makacs ábrándképek is: a lovagi tornák dicsősége, a nagy harci tettek lehetősége, mert lába kissé nyomorék marad. Más ilyenkor elkeseredik, kétségbeesik; Inigo szeme azonban éppen most nyílik ki. Most lépnek életébe az igazi nagyok: Sz. Ferenc és Sz. Domonkos mutatja meg neki, hogyan lehet és érdemes magasabb célokért is küzdeni.

Ahová a kegyelem, a túlvilág ereje betör, ott először nem egyszer vihar, zavar és szertelenség támad. Inigo lelkeben sem találkozik szelíden és vadhajítás nélkül a természet és a természetfölötti kegyelem. Isten engedi megtapasztalnia az átalakulás válságát és az újjá születés vajúdását, már csak azért is, hogy később sok útkereső léleknek bölcs vezére lehessen. A régi dicsőséget hajszolja továbbra is, de új porondon: „Folyvást kemény és nehéz feladatokat tűzött ki maga elé“ (Visszaemlékezései), az újonnan fölfedezett nagyokat igyekszik megkülönböztetés nélkül utánozni: Onufrius remete bőjtjeit, embertelen önsanyargatásait, a Poverello szent könnyelműségét, koldulását, a Gondviselésbe vetett vak bizalmát, és Szentföld-szerelmét. „Mi történnék, ha én is végbevinném azt, amit Szent Domonkos, vagy Szent Ferenc tett?“ — ez a gondolat hajszolja szüntelen.

A lovagi tornák hőse, a hűséges katona most is ki akar tűnni a szolgálatban. „Míg tehát Montserrat (kegyhely Barcelona közelében) felé zarándokolt, azokra a nagy tettekre gondolt, amelyeket Isten szeretetéből vágyott végrehajtani. Minthogy lelke még egészen teli volt azokkal a történetekkel, amelyeket Amadis de Gaulában (könnyűfajsúlyú lovagregény) és más efféle könyvekben olvasott, el-tökölte, hogy egész éjjel dízorséget áll Miasszonyunk montserrati oltára előtt, régi (katona) ruháját leveti és Krisztus harci ruháit ölti magára“ (Visszaemlékezései). De ennek a „harcis ruhának“ viselésében is ki akar tűnni: mohó szeretettel igyekszik magára szabni Krisztus gyalázatának és szegénységének köntösét — a Megváltó sorsának két hűséges kísérőjét — s örül a megvetésnek, élvezi a bizonytalanságot, kedveli a nélkülözést. Pamplona makacs védője most is úgy, mint régen, kérlelhetetlen keménységgel, sőt önfejű konoksággal hajtja végre terveit: koldúsként gyűjti élelmét, elosztja a szegények között jóbarátaitól kapott pénzecskéjét, minden nélkül nekivág a viharos és veszélyes tengereknek, a Szentföldre zarándokol — mert nagy

és nehéz dolgot akar cselekedni. Már most mutatkoznak annak jelei, amit később bizalmasa, Nadal Jeromos így fejezett ki: „Ignác sosem vett kezébe egy ügyet anélkül, hogy azt véghez ne vitte volna.“

A szent tulzások borzalmas lelki állapotba sodorják. Kifáradt teste nem bírja a feszültséget; rémeket lát, a szertelen böjttel gyomrát fönkreteszi, a túlzott önsanyargatás kifárasztja, kedvetlenség, sőt undor támad benne a lelki dolgok iránt, aggályosság lépi lelkiismeretét és, ami a legborzalmasabb, teljes sötétség borul felkére. Mint egy vergődő féreg, úgy sóhajt föl: mit tegyek, mit tegyek? „Siess, Uram, segítségemre, mert nem találok menedéket sem az emberekben, sem a teremtményekben. Akár egy kiskutyta után is futnék, csak segítségre találok“... (Visszaemlékezései).

Inigo most már teljesen összetört, eddig követett útja zsákutcába vezetett, így hát alkalmassá vált arra, hogy az emberi erőfeszítés csődjében Isten éreztesse vele édes hatalmát. Két döntő látomással vigasztalja meg és pecsételi meg jövődő életét. „Inigót Manrézában (ahová megtérése után visszavonult) az isteni Fölség páratlan módon megerősítette, tanította és megvilágosította. Ennek következtében Isten dolgait egészen más szemmel kezdte nézni, fokozatosan megkülönböztette a jó és rossz szellemeket. Isten dolgait belsőleg izlette és felebarátaival közölte, azzal az egyszerűséggel és szeretettel, amellyel ő maga is befogadta azokat“ (Visszaemlékezései).

Az első látomás a Cardoner patak partján a manrézai Szent Pál kápolna közelében érintette meg lelkét és a Szentháromság titkát tárta fel előtte megfoghatatlan módon. „A benyomás olyan erős volt, hogy egész életén át tartott, s attól kezdve állandóan mély áhítatot érzett, valahányszor a Szentháromsághoz imádkozott.“ „Nagy lelki öröm közepette világosság lett előtte annak módja, miként teremtette Isten a világot,“ s hogyan lakik, dolgozik a szerető Isten teremtményeiben, „hogyan szállnak le a javak és adományok felülről“ mireánk, és hogyan térnek vissza rajtunk keresztül „minden dolgok örök Urához“ (Lelkigyakorlatok).

Ez a látomás nem pusztán Lelkigyakorlatos Könyvének utolsó, a szeretetről szóló elmélkedését sugalmazta, hanem Inigo által ujszerű lelkiséget is teremtett az Egyházban: ne vessük el a teremtményeket, hanem épp ellenkezőleg a teremtményekben szeressük Istent. Ez a lelkiség fordította Isten dicsőségére és a lelkek javára pl. a humanista műveltséget, az iskoladrámákat, Schall és Ricci teleszkópjait, Pray történelemkutatását, Pázmány Kalauzát, a spanyol király flottáját, stb. Ignác minden teremtményt igyekszik eszközként Isten dicsőségére fordítani, és azt sürgeti, hogy azokban — a könyvírásban, a beteg-ápolásában, a szegények gondozásában, a tanításban, stb. — testesítsük meg istenszeretetünket. Ez a látomás szerezte meg számára azt az átfogó katolikus „szintetikus látást“ (leturia), amely mindenre kiterjedő, az egész világot átfogó apostoli munkára készítette. „Csofáló módon tárultak föl előtte az isteni titkok, s ez a fényesség sajátos módon világította meg a megkülönböztető erőt a jó és rossz szellemek között, mégpedig olyan élesen, hogy úgy tűnt föl, mintha

most már teljesen új lelki szemmel nézné az összes isteni és emberi dolgokat" (U. o.). Ekkor határozta el, hogy teljesen a lelkek szolgálatára szenteli életét és az apostolkodásban akar kitűnni. A szeretele-
nül vezeklő Inigóból most lesz az okos díszkréció szentje: eldobja a szennyes zsákruhát és rendes ruhát ölt magára, ápolja külsejét, kerüli a feltűnést, rendszeren étkezik, s fokozatosan eljut ismét arra a katonás „eleganciára“, pontosságra, rendre, tisztaságra, kiegyensúlyozottságra, ami később annyira jellemzi.

A másik kép, amely olyan mélyen bevésődött lelkébe: Krisztus királyságának és a „két zászló“ látomásának képe. Lelke mélyén megértette, hogy Krisztus Urunk meg akarja hódítani az egész világot s ehhez a gigantikus vállalkozáshoz munkatársakat keres, mégpedig olyanokat, akik szegénységben és szeretetben követik a Mestert, és szívesen osztoznak sorsában, a gyalázatban éppúgy, mint a dicsőségben. Mi lehet erre a toborzásra a válasz? „A kiknek józan ítéletük van, azok magukat teljesen följánlják a fáradságos vállalkozásra“ (Krisztus királyságáról szóló elmélkedés).

Talán kevés látomás hasított bele olyan élesen a keresztényeknek, a „jó embereknek“ szétfolyó táborába, mint a „két zászlóról“ írt elmélkedése. Megmutatja, hogy az u. n. „jó keresztények“ is megosztottak, és két zászló alá csoportosulnak. A Babilon mezején trónoló Lucifer ha nem is tudja közvetlenül elszakítani Istentől választottait, igyekszik őket legalább megbénítani, gátló vágyakkal bennük a kegyelmet megfojtani, Krisztus maradéktalan követését elgáncsolni, a jórátörékvést behálózni, és minél több félbemaradt embert produkálni. Lucifer ugyanis a gazdagodás hajszolásával, a hiú dicsőségvágygal és végül a kevelység hazug illúzióival, Istennek semmibevételével igyekszik tönkretenni Krisztus képét. Ezzel szemben „a Jeruzsálem síkságán, egyszerű sziklán ülő“ Krisztus legalább is lelki szegénységre, továbbá a sérelmek készséges elviselésére és arra az aláztatos vágyra késztet, hogy inkább az Ő sorsában osztozzunk, vagyis a szegénységben és megvetésben egyaránt, mint a kapzsi, érzéki és gögős világ dicsőségében.

Ez a látomás állította választás elé a lelkek ezreit: püspököket (pl. Boromei Szent Károlyt), a lanyha szerzeteseket, a nagylelkűségtől visszariadó papokat és világiakat; ez szabadította föl a megbénított erőket az Egyház megújítására, kinyitotta a szemeket Krisztus és a gonosz szellem megkülönböztetésére. Bár ekkor Inigo még nem gondolt szerzetesrend alapítására, de mint Nadal írja nemrégén nyilvánosságra hozott vallomásában, „ebben (az elmélkedésben) ismerte föl Ignác életének célját, amelynek ezután magát egészen át kell adnia, s amelyet a Társaság most teljesen magáévá tett.“ Közél 18 éves vajúdásban bontakozik ki benne ebből az embrionális állapotból egy olyan „hadsereg“ (campana) terve, amely maradéktalanul „a kereszt zászlaja alatt harcol a lelkekért és Isten dicsőségéért“, és élesen el-
lenemond a sátán cselfogásainak, a gazdagodásnak, hiú dicsőségvágy-
nak és gögnek. Ebből a látomásból születtek meg „a szellemek megkülönböztetésének szabályai“, hogy segítségükkel minden korban meg

lehesen különböztetni a konkolyt a tiszta búzától. „Jeruzsálemet Babilontól“, „a jó és hamis pénzeket“ (Gerson), Isten akaratát az emberi önzéstől. Ez a látomás sugalmazta Ignác írásában azt a zord, katonás élességet, az „agere contra“ elvét, amellyel hadat üzen az érzékiségnek, kevélységnek, „a megvetett és alacsony szolgálatoktól való irtózásnak“, mert tudja, hogy ezeken a pontokon akad el Krisztus szerelme és az Egyház ügye. Ezért tétet fogadalmat rendjének professzusaival, hogy a szegénységet nem engedik lazítani, legfeljebb szigorítani; ezért tiltja meg, hogy rendjének tagjai világi, vagy egyházi méltóságokat vállaljanak, ezért vigyáz olyan kínosan az előljáró választásának tisztaságára, ezért sürgeti annyiszor a készséget a Krisztus követésével járó sérelmek vállalására.

A két természetfölötti víziót összefogja egy harmadik, a józan bölcseségből fakadó látás: a cél és eszköz viszonya. Aki akarja a célt, az válassza meg a hozzá megfelelő eszközöket is. (Lásd a lelki-gyakorlatok fundamentumát!) De nem akármilyen eszközöket, hanem — ebben is ki akar tűnni és nem elégszik meg a polgári közepszerűséggel — mindig a jobbat, az alkalmasabbat, mert „nem minden jó egyformán jó, a jobbat kell választani, ép azért az általános jót előnyben kell részesíteni, a részleges jóval szemben.“ A cél és eszköz viszonya határozza meg aszkézisét. Isten szeretetének formája a jobb eszköz bátor vállalása Isten nagyobb dicsőségére; ésszerű áldozata, istentisztelete (Róm. 12, 1), a meg nem felelő eszköz elvetése. Ezért, ha a cél követelte, Ignác vállalt fáradságos utazásokat, felejtette betegségeit, tárgyalt fejedelmekkel, megtiltotta a bűjtöt és a szerzetes ruhát, követelt komoly műveltséget és kész volt elbocsátani régi, de megtévedt társakat...

Mindez a három meglátás nem ködös célban vész el, nem egyéni törekvésekbe torkollik, hanem az Anyaszentegyházba áramlik, mint a végtelenség óceánjába. Ez az egyházszeretet Ignác negyedik döntő „látomása“. „Minden belső tapasztalásnak, amely közvetlenül Istentől származik, alázatosan össze kell hangolnia az Egyház előírásaival és az engedelmisséggel“ — írja egyik levelében. Ignác szerelme, Jézus Krisztus keresztfeszítettett, annak titokzatos teste is megaláztatásban szenved, sebektől vérzik, a föld tapad rá és képviselői bűnöktől szennyesek, — mégis szereti, vele együtt érez. (Lásd: Az egyházzal való együttérzés szabályait!) Látható fejének, a pápának, még ha annak élete nem is példás, és udvara talán túlságosan pogányos, vagy magatartása éppen ellenséges iránta (mint pl. IV. Pálé volt), mégis engedelmisséget fogad. Nem kárhoztatja a beteg Egyházat, mint Luther, hanem engedelmes odaadásával gyógyítani akarja, mint az orvos. „Saját ítéletünk félretétele árán is készségben és rugalmasságban kell lelkünket megtartani, hogy minden dologban engedelmeskedjünk a mi Urunk Jézus Krisztus jegyesének, vagyis a hierarchikus anyaszentegyháznak.“ Valószínűleg azért veszi fel 40 éves korában az „Ignác“ nevet, hogy kifejezze tiszteletét antióchiai Ignác iránt, aki a maga korában hasonló buzgósággal védte az Egyházat és annak hierarchiáját.

Az Úr hadvezére

Isten tervei az idők kohójában tisztulnak és műhelyében alakulnak. Hosszú volt az út odáig, hogy Ignácból, a nemes baszk katonából Krisztus hadvezére legyen. Ezt az utat misztikus meglátások, céltudatos számítások és a Gondviselés „véletlenjei” szabták meg. Így pl. Ignác vezérlő célja a lelkek megmentése; ez az apostoli cél azonban tudást követel: vállalja tehát az eszközt, 32 éves fejjel a kisgyerekek közé ül grammatikát tanulni, és viszontagságos küzdelmek után Párizsban, Európa legkiválóbb egyetemén fejezi be évtizedes tanulmányait. Tervének végrehajtására társakat keres. Kísérlete kétszer is kudarcba fullad, végre harmadszor sikerül hat hűséges társat találnia: Ezek 1534 augusztus 15-én Párizsban a Montmartre-on fogadalmat tesznek, hogy vagy a Szentföldre zárandokolnak, vagy ha ez nem sikerül, Krisztus földi helytartójának rendelkezésére bocsátják magukat. A szentföldi út tervébe beleszól a véletlen: 38 év óta először fordult elő, hogy nem indul a Szentföldre zárandokhajó, mert Velence hadiállapotban van a törökkel; — így hát fogadalmuk értelmében Rómát választják és nem Jeruzsálemet, s ideiglenesen Itália egyszerű népe körében iskolázkodnak Ignác „megreformált papjai” a szélesebbkörű munkákra. Mikor Ignác Róma kapujában áll, hogy a pápa előtt „szolgálatra jelentkezék”, a La Storta kápolnában hallja a titkos szót: „Én veled szemben Rómában kegyes leszek.” Pedig ott nem kegyesség várja, hanem bírálat és ellentmondás. 3000 szentmisét mondát, hogy Isten akarata teljesüljön. Végre 1540 szeptember 27-én III. Pál *Regimini militantis Ecclesiae* kezdetű bullájával jóváhagyja a Jézus Társaságát.

Rómában bontakozik ki Ignác hadvezér-tehetsége, „architektonikus bölcsesége” (H. Rahner). Apostoli terveit a cél és eszköz viszonya szabja meg. Róma reformját nem lázadással és bírálattal kezdi, mint annyian mások, hanem szeretettel: a bukott nők számára a Márta-házat alapítja, a veszélybejutott anyák számára pedig a Szent Katalin-intézetet; két árvaházat létesít és módosabb polgárokkal tárgyal, hogyan lehetne előteremteni a váltságdíjat a keresztény foglyok kiszabadítására a pogányok kezéből; gondja van a sokgyermekes családokra, s a római éhínség idején 400 nélkülözött fogad be házába. Megalapítja a „tizenkét apostol társaságát”, hogy a világi apostolok tizenkettes csoportja keresse föl a szegényeket és ossza ki köztük az alamizsnát. A megtérő zsidók és pogányok tanítására megszervezi a katekumenátust. Világosan látja, hogy a lelki megújulást a papokon kell kezdeni, ezért fog bele vakmerően, minden pénz nélkül a Collegium Romanum alapításába, szent és művelt papok képzésére. Németország katolicizmusának megmentése csak szent papok által történhet, ezért sürgeti a német kollégium alapítását és benne német, majd magyar papok nevelését. A háborúk és felfedezések akkor tárják föl a „sötét világrészeket”, Amerikát, Afrikát, Ázsiát, oda küldi legképzetesebb társait a keresztény hit meggyökereztetésére, s korát megelőzőve utasításokat ad a missziós alkalmazkodásra és a bennszülött pap-

ság nevelésére. Nincsen megújulás új keresztény értelmiség nélkül; ez a cél iskolákat követel: egymásután alapítja a kollégiumokat, hogy bennük a humanisztikus tanulmányok segítségével új keresztény vezetőréteggel erősödjék az Egyház. Látja az Izlám fenyegető közeledését, a kereszténység veszélyeztettségét, s benne hazánk szomorú állapotát: felébred benne még egyszer a régi katona, s elkészíti a török ellen egy hatalmas flottahadjárat tervét. Terve megnyerte a szicíliai alkirály, sőt a császár tetszését is, de Európa szétszakadozottsága miatt csak halála után, V. Pius pápa idején valósulhatott meg. Könnyek és szentmisék mondása közben készíti el klasszikus alkotását, a szervező tehetség remekét, a Jézus Társaság alkotmányát. Közben királyokkal, vezetőkkel tárgyal az Egyház ügyének előmozdításáról, a misztika kérdésében tanácsokat ad, dogmatikus tartalmú leveleket ír, újszerű lelkipásztori módszereket dolgoz ki... Nem csoda, hogy az 1550. febr. 8-án megtartott konklávé 42 bíboros közül öten Ignácra szavaztak, s neve annyira a pápajelöltek sorában szerepelt, hogy 1555-ben III. Gyula halála után, III. János portugál király úgy nyilatkozott, hogy igen helyesen tennék a bíborosok, ha Ignácot választanák meg pápának.

Ha igaz ez a tétel, hogy a katolicizmus az ellentétek kiegyenlítése és összefogása, akkor joggal mondhatjuk Ignácról, hogy egyike volt a legkatolikusabb szenteknek, s benne a legellentétesebb erények forrtak össze szerető szintézisben. Megélte a világ szerelmének zavaros életét — és életének nagyobbik felében megélte Krisztusnak, mégpedig a megfeszítettnek boldog szerelmét. Egyet gyűlölt életének mindkét felében: az áporodott középszerűséget. Ezért írja alkotmányában 104-szer: „Isten nagyobb (és nem nagy) dicsőségére; s ezért igyekszik próbákkal, szabályokkal, tanulmányokkal kisajtolni övéiből a maximumot.

Míg ez a nagystílusú szent az egész világ megújításán fáradozik, nem felejt el a kicsinységet sem. Nagy missziós és flottatervei közben minden apróság érdekl, ami testvéreivel történik: „Igen örülök, — írja P. Gonsalveznek Portugáliába — ha lehetséges volna, hogy még azt is tudjam, éjjelenként hány bolha csípi meg.“ Keményen pedáns volt pl. a ház tisztaságára, a csendre, az ebédlőben a felszolgálás finomságára; naponta lapozgatja az olasz grammatikát, hogy tárgyalásaiban hajlékonyabb legyen fogycatékos nyelvtudása. „Harminc év óta sem eső, sem vihar, sem más nehézség nem tarthatott vissza attól, hogy pontosan a kitűzött órára megkezdjem az Isten szolgálatában kitervezett munkát“ — mondja titkárának, mikor ez a novemberi esőzések miatt vissza akarja tartani egyik békeközetítő utazásától.

Az olvasottak nyomán talán az a gondolat támad bennünk, hogy Ignác pusztán hideg észember, terveit kíméletlenül végrehajtó parancsnok volt. Kétségtelen, hogy „a történeti idők kezdete óta csak kevés ember gondolt egy eszmét olyan szigorú következetességgel egészen végig, és valósított meg gondolatot olyan rendkívüli erős akarattal... mint Loyolai Ignác“ — írja R. F. Müller; mégis benne a kemény akarat és higgadt értelmesség szinte anyás szeretettel és

mély érzelmességgel párosult. Nagyon szerette pl. a zenét és betegségében sokszor gitároztatott magának; nagyon vonzódott a közös zsolozsmákhoz és gyakran kereste föl azt a templomot, ahol szépen énekeltek, — ilyenkor szinte magán kívül volt, s a meghatottság könnyeket sajtol ki szeméből — mégis rendjében háttérbeszorította az éneket, megtiltotta a közös kórus-imát, mert az nagyon leköti a rendtagokat, s megfosztja attól a rugalmasságtól, amelyet Isten országa követel. Még megtérése után is eljárja az ősi baszk népi táncot egyik búskomor társának, hogy mosolyra derítse. „Aki szobájából kilép, az biztosan vidámabb lett”, — mondják lakótársai. „A kis spanyol (154 cm magas volt), aki kicsit biceg, de olyan vidám szeme van...” — jellemzi egyik kortársa. Mikor a még szinte gyerek Ribadeneira halálos beteg lesz és eret vágnak rajta, virraszt és éjjel háromszor is érdeklődik, nem indult-e meg ismét a vérzés. Generális korában is mindig gondosan utánanézett, hívtak-e kellő időben orvost a beteghez, sőt attól sem riadt vissza, hogy kitakarítsa a beteg szobáját és a tehetetlent tisztába tegye.

A cselekvés embere volt és mégis tökéletesen elmerült Istenben, sőt a misztikus szemlélődés adományát is birtokolta. Az Egyház reformját is a szívekben kezdte, s főleg lelkigyakorlatai által elsősorban „a szeretet belső törvényét, amelyet a Szentlélek szokott a szívekbe írni”, igyekezett fölszítani, megerősíteni, diszkrét választásra készíteni és szinte mértéknélkülivé tenni. „Ha egvszer szívünk Isten erejével átalakult, mi csodálatos van abban, ha munkánk által környező világunk is átalakul” — így tolmácsolja gondolatát Polanco. Ezért lelkigyakorlataiban bevezeti a tanítványt Krisztus Szívének titkaiba, megtanítja „a belső megismerésre” s arra iskolázza, hogy „izlelje meg a dolgot”, vagyis ha lehet, akár a misztikus élmény erejével is értse át Krisztus titkait, hogy így gazdag belsejéből árássa el a külső világot.

Ignác sajátos aszkézise és misztikája a „*contemplatio in actione*”, a szemlélődés a cselekvésben. Nem volt barátja a hosszú imáknak. Rendjében csupán napi egy óra imát követelt, s mikor élete alkonyán többre kértek engedélyt, szinte ingerülten tiltakozott minden imaszaporítás ellen. Borgia (Szent) Ferenc imájának idejét felére csökkenti. P. Araozt kötelezi, hogy napi három óra helyett csak egy órát imádkozzék. Gyakran mondta: 100 személy közül, aki nagyon sokat imádkozik, 90 önmagát csalja meg és tévedésbe esik; sőt — fűzi hozzá Nadal — mintha 99-et mondott volna. Annál több imádságos lelkületből fakadó cselekvést követel. „Akar önmagán segíteni és előrehaladni? — kérdi ugyancsak Nadaltól. — Segítse felebarátját! Hogyan? Menjen prédikálni. Először imádkozzék, kérje Isten segítségét, sokat tanuljon, sajátítsa el mindezt és tegye meg kötelességét. Ezzel sietteti a kegyelmet, sőt új kegyelmeket is kap.” Úgy gondolta ugyanis, hogy aki a harmincnapos lelkigyakorlatban szerelmes lesz Krisztusba és országába, az szert tesz valami állandó és belső Istennel való egyesültségre, „megragadó és irányító világosságra” (Nadal), s ez a világlátás mindig megmutatja, mit és ho-

gyan kell cselekedni, mi most és itt Istennek akarata, mi a jobb eszköz a célra. Az ő kontemplációja a szüntelen figyelés Isten kezére és a Szentlélek belső intésére, mit is kell tenni és mondani. Az ő aszkézise a megtestesülés titkának hűséges másolása: ahogy Krisztus embersége belsőleg eszközként egyesült a második isteni Személlyel, épp úgy az apostoli léleknek is egyesülnie kell Isten akaratával, hogy alkalmas és készséges külső eszköz legyen az isteni Főlség terveinek végrehajtására. Evégből írta meg a választás és megkülönböztetés szabályait, hogy a lélek minden percben meglássa, melyik indítás jön Istentől és melyik az önzéstől, vagyis a rossz szellemtől.

Ignác az Egyház egyik legnagyobb misztikusa volt és benne a természetfölöttiség mégsem torzult gnosztikus idegenkedéssé a természetes erőkkel és a profán élettől szemben. Nagyon becsülte a természetes eszközöket: a tiszta külsőt, a jó modort, a befolyásos emberek közreműködését, az emberi tehetséget, a jóhírnevet, a kitűnő szakképzettséget. „Ignác a legudvariasabb és legjobb megjelenésű férfi volt” (Gonsalvez). A rendtagok felvételében egyik fontos normája, hogy a jelentkező fiatal ember megfelelő természetes tehetséggel, főleg tettrekészséggel rendelkezék, legyen benne valamelyes törekvés, természetes, egészséges nagyravágyás, s „a világban is megállja helyét”, sőt „akár egy kisebb várost polgármesterként kormányozni is tudjon”. Benne, mint kortársai megjegyezték, a kegyelem valóban második természetté vált. Lelkigyakorlatai is három forrásból folynak össze: a józan bölcseségből, a Szentírásból és a Szentlélek sugallataiból. Minden írása és alkotása három jellemző fórumon szűrődött át: először az alapos bölcs megfontoláson, választáson, másodsor sok imán és végül okos emberek szakvéleményén. Ritka személy látta meg olyan élesen a természetes erők és természetfölötti kegyelmek összefonódását: úgy kell bízni a magunk munkájában, mintha minden siker tőlünk függne, de úgy kell bízni Istenben, mintha semmi sem származnék tőlünk.

Realizmusának és misztikájának legszebb összefoglalását bizalmasa, Nadal közli: „Mindnyájunknak nagyon mélyen meg kell azzal a gondolattal barátkoznunk, hogy mind Jézus Krisztust követjük, aki a küzdő egyházban még ma is hordja keresztjét.” Készséggel vállalja ezeket a kereszteteket, sőt büszke is rájuk. „Aki fél az emberek véleményétől, sosem fog nagyot tenni Istenért. Mert nem lehet Istenhez méltót tenni anélkül, hogy a világ föl ne hördülne ellenünk.” „Restelném, — mondja másutt — ha jobb sorsom volna, mint Úramnak, Jézusnak.” Mikor lelkigyakorlata végén a megfeszített szerelmére tekint, s látja feléje áradni jóságának záporát, nincs más vágya, mint nemes katonaként mindent Úrának rendelkezésére bocsátani: tehetséget, vagyont, értelmet és akaratot... Viszonzásul zsoldjaként nem kér mást, csak Isten szeretetét és kegyelmét... „És akkor elég gazdag vagyok; nem kérek más semmit...”